

УДК 368.07:336.76:339.72

*Бачо Р. Й., к.е.н., доц., завідувач кафедри економіки Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці II (Україна)*

### **СУТНІСТЬ ТА ПРИНЦИПИ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКІВ НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ**

В статті проведено розкриття наукових підходів до трактування форм та методів регулювання ринку небанківських фінансових послуг. Здійснено морфологічну декомпіляцію терміну «регулювання» яка дозволила розглянути дане поняття через призму процесу, форми, способу, функції та правил. Виділено також принципи регулювання аналізованого ринку до яких віднесено принципи доцільності, ефективності, захисту інтересів учасників, прозорості та всеохопленості. Виокремлено три способи регулювання: державне регулювання, інституційне регулювання та саморегулювання як невід’ємні атрибути регулювання процесів на ринку небанківських фінансових послуг. Зроблено висновок про те, що виділення п’яти основних принципів регулювання ринку небанківських фінансових послуг сприяло закладенню фундаментальних засад ефективного регулювання зазначеної сфери.

*Ключові слова:* регулювання, ринок, небанківські фінансові послуги, інститути саморегулювання, державне регулювання.

Табл. 1, рис. 1, літ. 25.

**Бачо Р. Й.**

### **СУЩНОСТЬ И ПРИНЦИПЫ РЕГУЛИРОВАНИЯ РЫНКОВ НЕБАНКОВСКИХ ФИНАНСОВЫХ УСЛУГ**

В статье проведено раскрытие научных подходов к трактованию форм и методов регулирования рынка небанковских финансовых услуг. Осуществлена морфологическая декомпиляция термина «регулирование» которая разрешила рассмотреть данное понятие через призму процесса, формы, способа, функции и правил. Выделены также принципы регулирования анализируемого рынка к которым отнесены принципы целесообразности, эффективности, защиты интересов участников, прозрачности и полного охватывания. Выделены три способа регулирования: государственное регулирование, институциональное регулирование и саморегулирование как неотъемлемые атрибуты регулирования процессов на рынке небанковских финансовых услуг. Сделан вывод о том, что выделение пяти основных принципов регулирования рынка небанковских финансовых услуг оказывало содействие закладыванию фундаментальных основ эффективного регулирования указанной сферы.

*Ключевые слова:* регулирование, рынок, небанковские финансовые услуги, институты саморегулирования, государственное регулирование.

**Bacho R. Y.**

### **THE ESSENCE AND PRINCIPLES OF NON-BANKING FINANCIAL SERVICES MARKETS REGULATION**

In the article the disclosure of scientific approaches to the interpretation of forms and methods of non-banking financial services market regulation has been done. Morphological decompiling of the term "regulation" has been done, which allowed to examine this concept in the light of the process, form, method, function and rules. Also regulation principles of the analyzed market are distinguished which include the principles of appropriateness, efficiency, participants interests' protection, transparency and comprehensiveness. Three methods of regulation are distinguished: state regulation, institutional regulation and self-regulation as integral attributes of the regulatory processes in the market of non-banking financial services. It was concluded that distinction of the five main principles of non-banking financial services market regulation contributed to laying the fundamental principles of effective regulation of the mentioned area.

*Key words:* regulation, market, non-banking financial services, self-regulatory institutions, state regulation.

**Постановка проблеми.** В умовах інтеграції України у Європейський економічний простір актуалізується питання впровадження ефективного механізму регулювання на ринку небанківських фінансових послуг. Теоретичне дослідження сутності та основних принципів регулювання даного ринку необхідне для впровадження сучасних підходів контролю та нагляду за діяльністю професійних учасників ринку на основі поглиблення державно-приватного партнерства на ринку небанківських фінансових послуг. Тенденціями регулювання у країнах ЄС є впровадження валідації – новітнього явища у саморегулюванні фінансових установ, що в середньостроковій перспективі повинно імплементуватися і в законодавство України.

**Аналіз останніх досліджень та публікацій.** Питанням регулювання процесів на ринку небанківських фінансових послуг присвячені наукові праці О. Барановського, Н. Внукової, О. Вовчак, В. Левченко, О. Залетова, Н. Пойди-Носик, які, в основному, розглядали цей процес зі сторони державного регулювання. Науковці та практики Н. Внукова, С. Міщенко, С. Бодаренко, В. Гончаренко, П. Козинець, О. Оленчик, І. Рекуненко у своїх дослідженнях велику увагу приділяли ролі саморегулювних організацій у процесах регулювання розвитку різних сфер ринку небанківських фінансових послуг. Грунтовний аналіз робіт цих авторів дозволяє робити висновок про неповне дослідження ними окресленої проблематики у контексті адаптації європейського досвіду регулювання.

**Мета статті.** Метою статті є теоретичне обґрунтування сутності регулювання ринку небанківських фінансових послуг із застосуванням морфологічної декомпозиції при виокремленні основних базових категорій терміну.

**Виклад основного матеріалу.** Для повнішого розуміння сутності та специфічних особливостей процесу регулювання необхідно здійснити огляд праць вітчизняних та зарубіжних вчених, присвячених даній категорії. Огляд праць науковців, присвячених даній проблематиці сприяє проведенню морфологічного аналізу визначень, що розкривають сутність категорії «регулювання».

На даний час існують різноманітні підходи до трактування категорії «регулювання». З однієї сторони, таке різноманіття визначень пов'язане з широкою сферою застосування даного терміну. Адже загальновідомо, що вчені виділяють такі види регулювання як біологічне, соціальне, технічне, економічне та екологічне [19, с. 125].

Основні визначення регулювання даються у спеціальних словниках різних галузей наук. Так, у сучасному англійському тлумачному словнику дається наступне визначення дієслову «регулювати»: 1) налаштувати (настроїти) (кількість тепла, звуку і т. ін., щось) належним чином; контролювати; 2) налаштувати (інструмент або пристрій) таким чином, щоб він працював правильно; 3) привести у відповідність із правилом, законом або звичною практикою [25]. Саме остання дефініція на думку автора певним чином розкриває регулювання у аналізованій сфері.

Тлумачний словник української мови розкриває дане поняття як «впорядковувати що-небудь, керувати чимось, підкоряючи його відповідним правилам, певній системі» [4, с. 1207]. Таким чином, автори виділяють саме ознаку безпосереднього цілеспрямованого підпорядкування об'єкта регулювання.

Великий бухгалтерський словник визначає регулювання як функцію управління, яка забезпечує функціонування керованих процесів у рамках заданих параметрів [3]. Особливістю даного визначення є те, що на думку авторів регулювати можна лише те, що піддається керованості.

У політичному тлумачному словнику під регулюванням розуміють будь-які встановлені державою правила, які регламентують діяльність фірми або галузі промисловості, особливо в галузі техніки безпеки та захисту навколишнього середовища [17].

У відомому тлумачному словнику В.І. Даля під регулюванням розуміється процес встановлення чогось у порядку [6; с. 561], або упорядкування, внесення порядку, системи в якусь діяльність [18, с. 713].

Даний термін у словнику С. Ожегова тлумачиться як упорядковувати, налагоджувати; направляти розвиток, рух будь-чого з метою приведення в порядок, в систему [15, с. 585].

У радянській економічній енциклопедії під регулюванням розуміють підтримку стійкості (стабілізацію) деякої величини, що піддається регулюванню, яка характеризує процес, або її зміну відповідно до деякого вимірного зовнішнього процесу, що здійснюється із застосуванням цілеспрямованого керованого впливу [24, с. 54].

Регулювання як система законодавчих актів, що забезпечують умови діяльності суб'єктів розглядається у наукових правознавців, які використовують термін правового регулювання. Так, вітчизняний дослідник О.В. Клименко регулювання трактує як систему законів, державних нормативних актів та правил, що створюють умови для діяльності суб'єктів ринків небанківських фінансових послуг [1].

Науковець А.А. Івашура також прихильник трактування даного поняття у широкому сенсі і наполягає на тому, що регулювання означає будь-які встановлені державою правила, що регламентують діяльність фірми або галузі, особливо в області техніки безпеки і захисту довкілля [10, с. 74].

У монографії, присвяченій дії права [8] зазначено, що регулювання слід розглядати у двох площинах. У першій воно означає процес упорядкування, налагодження, приведення чогось у відповідність до чогось, а у другій – встановлення меж, масштабів, поведінки людей, внесення у суспільні відносини стабільності, систему, порядок в тим самим спрямування їх у певному напрямі [12, с. \_\_\_]. Таким чином, автори наукового дослідження схиляються до думки, що регулювання є процесом налагодження та упорядкування, шляхом встановлення меж та масштабів поведінки з метою приведення їх до бажаного стану чи спрямування їх у певному напрямі.

На думку В. Гаріна регулювання є форма цілеспрямованого, керуючого впливу, орієнтованого на підтримку рівноваги у керованому об'єкті й розвиток його за допомогою введення до нього регуляторів

[5, с. 15]. Такими регуляторами можуть виступати норми, правила, цілі чи зв'язки. За допомогою регулювання створюються можливості й обмеження діяльності, які повинні викликати у керованому об'єкті мотивацію і цілеспрямованість, бажані з точки зору суб'єкта управління. Використання методів регулювання передбачає високу ступінь самостійності керованих об'єктів, розвинені самоврядування й самоорганізацію у них [20, с. 57-58].

О.О. Харіна взагалі обмежує регулювання управлінською діяльністю, що спрямована тільки на ліквідацію відхилень від заданого режиму функціонування та приведення об'єкту регулювання в необхідний стан [23]. Такий підхід науковця не враховує можливість попереднього цілеспрямованого впливу, а акцентує увагу тільки на приведення

Частина дослідників у регулюванні виділяють особливість підтримки стабільного стану об'єкту регулювання у межах встановлених норм та нормативів. Так, вітчизняний дослідник М.І. Макаренко вважає, що регулювання – це підпорядкування певному правилу, вплив на об'єкт управління для досягнення стану його стійкості у разі виникнення відхилень від графіків, планових завдань, встановлення норм і нормативів [13, с. 69-70].

Поняття «регулювання» також може визначатися як «вироблення управляючого впливу у відповідності до відхилення параметру, що регулюється, від заданої величини для приведення системи до нормального робочого стану» [22, с. 381].

Особливу точку зору у трактуванні аналізованої категорії мають закордонні науковці. У зарубіжній економічній літературі «регулювання» використовується у широкому та вузькому розумінні: у широкому воно асоціюється із втручанням держави в економіку, а у вузькому – з адміністративно-правовою регламентацією бізнесу. У США регульованими називають ті галузі, по відношенню до яких діє особливий правовий режим [16]. Таким чином у західній науковій літературі регулювання асоціюється виключно з механізмом державного впливу. На думку автора, такий підхід є обмеженим і не дозволяє у механізм регулювання включати всі доступні механізми впливу.

Морфологічна декомпозиція дозволяє виділити наступні базові категорії, які лежать в основі основних тлумачень терміну «регулювання»: система, діяльність як процес, функція, форма, відносини. Основні підходи до морфологічної декомпозиції поняття регулювання розміщені у табл. 1.

Таблиця 1

**Морфологічна декомпозиція категорії «регулювання»\***

№	Базова категорія	Дефініція поняття	Джерело
	Процес (діяльність)	Процес формування та реалізацію корегуючих заходів, що забезпечують своєчасне і безумовне усунення виявлених проблем (відхилень)	[15]
		Процес, який вимагає наявності засобу регулювання, суб'єкта, який має відповідні повноваження та можливість застосувати ці засоби, а також обов'язкова наявність обставин, що обумовлюють здійснення регулятивної діяльності	[21]
		забезпечення виконання заходів (зокрема, визначених на рівні відповідних нормативно-правових актів), спрямованих на створення належних умов для функціонування відповідної сфери суспільного життя, виявлення проблемних моментів та вироблення шляхів їх усунення	[2]
		управлінською діяльністю, що спрямована тільки на ліквідацію відхилень від заданого режиму функціонування та приведення об'єкту регулювання в необхідний стан	[23]
		Процес упорядкування, налагодження, приведення чогось у відповідність до чогось	[8]
	Форма	форма приведення в належний порядок: коригування, координування, налагодження, впорядкування	[1]
		форма цілеспрямованого, керуючого впливу, орієнтованого на підтримку рівноваги у керованому об'єкті й розвиток його за допомогою введення до нього регуляторів (норм, правил, мети, зв'язків)	[29]
		форма цілеспрямованої управляючої дії, орієнтованої на підтримку рівноваги в керованому об'єкті і в його розвитку за допомогою введення в нього регуляторів (норм, правил, цілей, зв'язків)	[5]
	Система	система правил і норм, на підставі яких організується діяльність суб'єктів	[11]

		система законів, державних нормативних актів та правил, що створюють умови для діяльності суб'єктів ринків небанківських фінансових послуг	[14]
	Спосіб (механізм)	спосіб та механізм підпорядкування що-небудь певній планомірній організації дій або функція управління, що забезпечує функціонування та розвиток явищ і процесів в межах заданих параметрів	[16]
	Функція	Яка забезпечує функціонування керованих процесів у рамках заданих параметрів	[3]
	Закони, правила	правила, що регламентують діяльність фірми або галузі, особливо в області техніки безпеки і захисту довкілля	[10]

\* Складено автором.

Деякі автори виділяють пряме та непряме регулювання як форми проведення цього процесу [7]. Під прямим регулюванням вони розуміють правове регулювання. На їх думку [7], пряме регулювання проявляється шляхом встановлення норм поведінки для учасників ринку фінансових послуг (в т.ч. небанківського), забезпечення їх якнайповнішого застосування, вирішення суперечок, що виникають, і водночас притягнення до відповідальності тих, які не виконують чи порушують ці норми. Ці автори непряме регулювання пов'язують з економічним регулюванням, під яким розуміють впливом на ринок через дію економічних важелів. Однак з таким підходом не можна погодитися, адже такий поділ не свідчить про форму, а скоріше про спосіб (характер) досягнення поставлених завдань. Таку позицію автора підкреслюють дефініції, що містяться у різних словниках та енциклопедіях. Під формою розуміють зовнішній вигляд, обрис речі, дії або зовнішній вираз певного змісту [14, с. 294]. Способом є певна дія, прийом або система прийомів, яка дає можливість зробити, здійснити що-небудь, досягти чогось [4, с. 1179]. Саме тому, пряме та непряме регулювання є не формою, а методом регулювання.

Регулювання здійснюється шляхом безпосереднього впливу на учасників ринку небанківських фінансових послуг. Необхідно зазначити, що у сучасній українській та зарубіжній термінології не існує єдності у термінології визначення ринку небанківських фінансових послуг. Це пов'язано з тим, що на даний час достатньо розмиті ознаки, на основі яких можна чітко визначити, чи послуга є фінансовою, в тому числі, чи надається вона банківськими, чи небанківськими установами.

Слід зазначити що переважна більшість дефініцій, присвячених визначенню фінансових послуг ототожнюють її із категорією «фінансова операція». Так, у Законі України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» [9] зазначено, що фінансовими послугами є такі здійснювані в інтересах третіх осіб операції з фінансовими активами, внаслідок яких ці особи отримують прибуток чи зберігають реальну вартість фінансових активів. На думку автора ключовим завданням проведення зазначених вище операцій є збереження реальної вартості фінансових активів, та, при можливості, навіть зростання їх реальної вартості. Таким чином, метою операцій, що здійснюються небанківськими фінансовими установами є отримання прибутку чи збереження реальної вартості фінансових активів.

Автор погоджується з визначенням В. Левченко, яка у своїй монографії «Розвиток ринку небанківських фінансових послуг України» доводить, що ринок небанківських фінансових послуг – це частина фінансового ринку, де надають фінансові послуги небанківські фінансові установи, до яких належать усі юридичні особи, які відповідно до законодавства України не є банками і які внесені до Державного реєстру фінансових установ у порядку, установленому законодавством України.

Ринок небанківських фінансових послуг як невід'ємний елемент фінансового ринку підлягає регулюванню. Необхідність регулювання процесів у даній сфері фінансового ринку пов'язана з відповідальністю фінансових інститутів та держави за фінансові ресурси, що знаходяться у тимчасовому користуванні небанківських фінансових установ.

Об'єктом регулювання на ринку небанківських фінансових послуг виступають професійні учасники цього ринку: страхові компанії, недержавні пенсійні фонди, адміністратори недержавних пенсійних фондів, кредитні спілки, фінансові компанії, ломбарди лізингові компанії тощо.

Неодмінною умовою досягнення бажаних результатів внаслідок провадження заходів з регулювання є дотримання певних принципів. У словнику іншомовних слід визначено, що термін походить від латинського «*principium*», що означає: 1) центральне пояснення, особливість, що є основою створення або здійснення чого-небудь; 2) внутрішнє переконання погляд на речі, яку зумовлюють правила поведінки; 3) основа якого-небудь пристрою, приладу [18].

Таким чином, під принципами слід розуміти базові погляди, основу будь якого вчення чи теорії. Базовими принципами регулювання ринків небанківських фінансових послуг є такі:

1) доцільність. Суть цього принципу полягає у об'єктивній необхідності втручання певних органів чи установ з метою вирішення конкретних проблем. Водночас, даний принцип означає також і

врахування фактору часу, тобто здійснення впливу повинно узгоджуватися у часі та проводитися якомога швидше з метою досягнення поставлених задач.

2) ефективність. Суть даного підходу полягає у тому, що використання інструментів регулювання повинно здійснюватися таким чином, щоб передбачений кінцевий результат підтверджував необхідність їх використання.

3) захист інтересів учасників економічних відносин. Сутність принципу вказує на ключове місце споживачів у відносинах на ринку фінансових послуг і є необхідною умовою забезпечення довіри споживачів до цієї сфери.

4) прозорість. Даний принцип пов'язаний з забезпеченням доступу зовнішніх користувачів до інформації про діяльність небанківських фінансових послуг, об'єктивності та регулярності розміщення даної інформації у ЗМІ, Інтернет-сторінках небанківських фінансових установ.

5) всеохопленість. Суть принципу полягає в тому, що під дію регулятивного механізму повинні підпадати всі без винятку професійні учасники даного ринку.

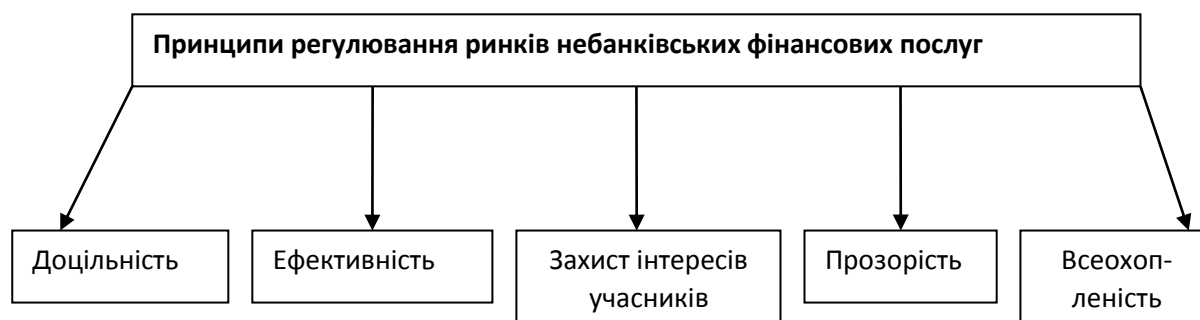


Рис. 1. Принципи регулювання ринків небанківських фінансових послуг (складено автором)

Дотримання зазначених вище принципів дозволяє здійснювати всебічний та поступальний розвиток зазначеного ринку. Слід наголосити на тому, що ефективне провадження наведених вище принципів може бути провадженням лише при умові їх дотримання всіма учасниками ринку небанківських фінансових послуг.

**Висновки та перспективи подальших досліджень.** Таким чином, здійснення морфологічної декомпозиції категорії «регулювання» дозволило виділити основні складові даної категорії як системи, діяльності (процесу), функції, форми, відносин. Виділення таких основних принципів регулювання ринку небанківських фінансових послуг як доцільність, ефективність, захист інтересів учасників, прозорість, всеохопленість сприяло закладенню фундаментальних засад ефективного регулювання зазначеної сфери. Подальші дослідження повинні спрямовуватися на дослідженні механізмів забезпечення фінансової безпеки, як необхідного засобу забезпечення сталого розвитку ринку небанківських фінансових послуг.

#### СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Англо-русский словарь / [Под ред. А.Е. Чернухина.] / [Изд-во 2-е, доп.] – М. : Сов. Энциклопедия. – 1971. – 672 с.
2. Безпалова О.І. Законодавче забезпечення реалізації правоохоронної діяльності / О.І. Безпалова // Вісник ХНУВС. 2013. № 2 (61), С. 22-32
3. Большой бухгалтерский словарь [Электронный ресурс] / А. Н. Азрилиян. — М.: Институт новой экономики, 1999. — Режим доступа : [http://buhgalterskiy\\_slovar.academic.ru/](http://buhgalterskiy_slovar.academic.ru/).
4. Великий тлумачник словник сучасної української мови 2007, 1737 с.
5. Гарин В.М. Экология для технических вузов. Серия «Учебники для технических вузов». [Гарин В.М., Клёнова И.А., Колесников В.И., под ред. В.И. Колесникова] / Ростов н/Д. : «Феникс», 2001. – 384 с.
6. Даль В. И. Толковый словарь русского языка. Современная версия. — М.: ЭКСМО-Пресс, 2002. — 736 с.
7. Денисенко Д.І. Особливості регулювання фінансового ринку України: вітчизняний та зарубіжний досвід / Д.І. Денисенко // Розвиток фінансового ринку в Україні: проблеми та перспективи: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції, 11 квітня 2013 р. – Полтава: ПолтНТУ, 2013. – с. 83-86.
8. Дія права: інтегративний аспект: [монографія]/ кол. авт.; відп. Н.М. Онищенко. – К.: Юридична думка, 2010. – 360 с.



9. Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>
10. Івашура А.А. Екологія: теорія та практикум: Навчальний посібник. [Івашура А.А., Орехов В.М.] – Х. : Видавничий Дім «ІНЖЕК», 2004. – 208 с.
11. Конопатська Л. В., Раєвський К. Є. Банківський нагляд: Навчальний посібник. — К.: КНЕУ, 2008. — 336 с.
12. Курило В.І. Основні методологічні підходи до визначення поняття методу адміністративно-правового регулювання господарської діяльності /В.І. Курило, С.П. Позняков // . – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://elibrary.nubip.edu.ua/12180/1/11kvu.pdf>
13. Макаренко М.І. Сутнісно-структурна визначеність механізму регулювання державного боргу/ М.І. Макаренко, В.Ю. Дудченко // Вісник СумДУ.- 7 (91)'2006.С. 68-75. –[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/9847/1/Makarenko.pdf>
14. Нагребельний, В. П. Форма [Текст] / В. П. Нагребельний // Юридична енциклопедія : [в 6 т.] / НАНУ, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України ; ред. Ю. С. Шемшученко. – К. : Укр. енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1998. – Т. 6 : Т-Я. – 2004. – \_\_с.
15. Ожегов С. И. Словарь русского языка / С. И. Ожегов. – М. : Русс. Яз., 1986. –797 с.
16. Покотило Т.В. Сутність і складові механізму державного регулювання регіональних інвестиційних процесів/ Т.В. Покотило// Теорія та практика державного управління. – Вип. 3(26). – 2009. С.
17. Политика. Толковый словарь [Електронний ресурс] / Д. Андерхилл, С. Барретт, П. Бернелл и др. ; [ред.-упоряд. И. М. Осадчая]. — М. :ИНФРА-М ; Весь Мир, 2001. — Режим доступу : <http://dic.academic.ru/contents.nsf/politology/>.
18. Словник іншомовних слів: За ред. академіка АН УРСР О. С. Мельничука. Вид. 2. — К.: Головна редакція Української радянської енциклопедії, 1985. — 986 с.
19. Смірнова О.М. Процес державного регулювання психологічної складової цивільного захисту України / О.М. Смірнова // Держава і регіони. Серія: Державне управління. – 2013. - №3(43). – С. 124-131
20. Склярів Р.В. Поняття державного регулювання і державного управління економікою / Р.В. Склярів// Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу № 2 (18) 2012, с. 56-60
21. Теория государства и права [Текст]: учебник / под. ред. д-ра юрид. наук, проф. Р.А. Ромашова. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2005. – 630 с.
22. Теория управления: социально-технологический подход. Энцикл. словарь / [под ред. В. Н. Иванова, В. И. Патрушева]. – М. : Муниципальный мир, 2004. – 672 с.
23. Харіна О.О. Теоретичні аспекти еколого-економічного регулювання діяльності підприємств / [О.О. Харіна] // Теоретичні та прикладні питання економіки. – Випуск 25. – С. 278–279. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.econom.univ.kiev.ua/data/.../zb25\\_37.pdf](http://www.econom.univ.kiev.ua/data/.../zb25_37.pdf).
24. Экономическая энциклопедия. Политическая экономия [Текст] / гл. ред. А.М. Румянцев. – М. : Советская энциклопедия, 1972. – Т. 3 “Н–С” 624 с.
25. Collins English Dictionary — Complete&Unabridged 10th Edition 2009 [Електронний ресурс] © William Collins Sons&Co. Ltd. 1979, 1986 © Harper Collins Publishers 1998, 2000, 2003, 2005, 2006, 2007, 2009. — Режим доступу : <http://dictionary.reference.com>.